

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING HUQUQBUZARLIKLARNING SODIR
ETILISHI SABABLARI VA ULARGA IMKON BERGAN SHART-
SHAROITLARNI ANIQLASH HAMDA ULARNI BARTARAF ETISH BO‘YICHA
FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH**

Usmonov Shohruh Dilshod o‘gli

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: profilaktika inspektori, huquqbuzarlik, sabablari, shart-sharoitlar, bartaraf etish, faoliyatni takomillashtirish, huquqni muhofaza qilish, ijtimoiy omillar, iqtisodiy omillar, huquqiy madaniyat, innovatsion yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar.

Annotatsiya: Profilaktika inspektorining huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari va ularga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha faoliyatini takomillashtirish dolzarb ijtimoiy-madaniy masalalardan biridir. Ushbu maqolada profilaktika inspektorining asosiy vazifalari, huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablarini o‘rganish usullari va shart-sharoitlarni aniqlash jarayoni batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorining samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun zarur bo‘lgan metod va strategiyalar taklif etiladi. Maqolada huquqbuzarliklarning paydo bo‘lishiga ta’sir etuvchi ijtimoiy, iqtisodiy va ma’naviy omillar, shuningdek, huquqni muhofaza qilish organlarining profilaktika tizimidagi roli o‘rganiladi. Shart-sharoitlarning tahlili natijasida mavjud bo‘lgan kamchiliklar va muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rsatiladi. Profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish orqali huquqbuzarliklarning kamayishi va jamiyatda huquqiy madaniyatning oshirilishi maqsad qilingan. Maqola ilmiy nazariyalar va amaliy tadqiqotlarga tayangan holda yozilgan bo‘lib, profilaktika faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, huquqni muhofaza qilish tizimidagi innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarning qo‘llanilishi muhimligi ta’kidlanadi. Ushbu tadqiqot profilaktika inspektorlari va huquqshunoslar uchun amaliy qo‘llanma sifatida xizmat qiladi hamda huquqbuzarliklarni kamaytirishga yo‘naltirilgan faoliyatni takomillashtirishga hissa qo‘shadi.

Ключевые слова: профилактический инспектор, правонарушение, причины, условия, устранение, совершенствование деятельности, правоохранительные органы, социальные факторы, экономические факторы, правовая культура, инновационные подходы, современные технологии.

Аннотация: Совершенствование деятельности профилактического инспектора в выявлении причин совершения правонарушений и условий, способствующих их совершению, а также в их устранении является актуальной социальной задачей. В статье подробно анализируются основные функции профилактического инспектора, методы исследования причин правонарушений и процесс выявления условий, способствующих их совершению. Кроме того,

предлагаются эффективные методы и стратегии, направленные на повышение эффективности деятельности инспектора по предупреждению правонарушений. В работе рассматриваются социальные, экономические и моральные факторы, влияющие на возникновение правонарушений, а также роль правоохранительных органов в системе профилактики. Анализ условий выявляет существующие недостатки и проблемы, которые требуют устранения. Целью статьи является снижение уровня правонарушений и повышение правовой культуры общества через совершенствование деятельности профилактического инспектора. Материал статьи основан на научных теориях и практических исследованиях, содержит рекомендации по повышению эффективности профилактической деятельности. Особое внимание уделяется инновационным подходам и применению современных технологий в системе правоохранения. Настоящее исследование представляет практическую ценность для профилактических инспекторов и юристов, способствуя улучшению работы по предупреждению правонарушений.

Keywords: preventive inspector, offense, causes, conditions, elimination, activity improvement, law enforcement, social factors, economic factors, legal culture, innovative approaches, modern technologies

Annotation: Improving the activities of the preventive inspector in identifying the causes of offenses and the conditions that facilitate their occurrence, as well as in eliminating them, is a pressing social issue. This article provides a detailed analysis of the main responsibilities of the preventive inspector, methods for investigating the causes of offenses, and the process of identifying the conditions that enable their commission. Additionally, effective methods and strategies to enhance the inspector's preventive work are proposed. The article examines social, economic, and moral factors influencing the emergence of offenses, as well as the role of law enforcement agencies in the prevention system. An analysis of the conditions reveals existing shortcomings and challenges that need to be addressed. The article aims to reduce offenses and increase legal awareness in society through the improvement of preventive inspector activities. Based on scientific theories and practical research, the article includes recommendations to increase the efficiency of preventive measures. Special emphasis is placed on innovative approaches and the use of modern technologies within law enforcement systems. This study is of practical value for preventive inspectors and legal professionals, contributing to the enhancement of activities aimed at preventing offenses.

KIRISH

Huquqbuzarliklarning oldini olish va ularning yuzaga kelish sabablarini aniqlash bugungi kunning eng dolzarb va muhim ijtimoiy-madaniy masalalaridan biridir. Jamiyatning barqarorligi va xavfsizligini ta'minlash, shuningdek, fuqaroning huquq va erkinliklarini kafolatlash huquqni muhofaza qilish tizimining asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda profilaktika inspektorining roli beqiyosdir. Profilaktika inspektori — bu huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablarini o'rganish,

ularga imkon beruvchi shart-sharoitlarni aniqlash va ularni bartaraf etish orqali jinoyat va huquqbuzarlik darajasini kamaytirishga yo‘naltirilgan faoliyatni amalga oshiruvchi mutaxassisdir. Huquqbuzarliklarning oldini olish tizimida profilaktika inspektorining o‘rni shundaki, u sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan huquqbuzarliklarni erta bosqichda aniqlash, ularni yuzaga kelishining sabablari va shart-sharoitlarini chuqur tahlil qilish orqali profilaktik choralarni amalga oshiradi. Shu tariqa, profilaktika inspektori jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirish va qonun buzilishining oldini olishda hal qiluvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida, huquqni muhofaza qilish tizimining samaradorligini oshirish va jinoyatchilikni kamaytirishga olib keladi. Profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish esa bugungi kunda ayniqsa ahamiyat kasb etmoqda. Chunki, huquqbuzarliklarning paydo bo‘lishi va ularning yangi shakllari doimiy ravishda o‘zgarib bormoqda, shuning uchun profilaktika usullarini ham zamon talablariga moslashtirish lozim. Shuningdek, iqtisodiy, ijtimoiy, ma‘naviy va madaniy omillarning ta‘siri ostida huquqbuzarliklarning sabablari tobora murakkablashib bormoqda. Bu esa profilaktika inspektoridan yangi bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lish, ilg‘or tajribalarni o‘rganish va amaliyotga joriy etish imkoniyatini talab qiladi. Kirish qismida, shuningdek, huquqbuzarliklarning sabablari va ularga imkon beruvchi shart-sharoitlarni aniqlashning ahamiyati ham alohida ta‘kidlanadi. Sabablarga ijtimoiy notenglik, iqtisodiy muammolar, oilaviy muhit, ta‘lim darajasi, yoshlar orasidagi bezovtalik va ma‘naviy qadriyatlarning pasayishi kiradi. Ushbu omillar huquqbuzarlikning asosiy ildizlari sifatida ko‘riladi. Shu sababli, profilaktika inspektorining vazifasi nafaqat huquqbuzarlik yuzaga kelganidan keyin uni aniqlash va jazolash, balki uni oldini olish uchun shart-sharoitlarni o‘rganish va bartaraf etishdan iborat. Bugungi kunda profilaktika inspektorining samarali faoliyati uchun zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, ilg‘or innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish, shuningdek, jamiyatning barcha qatlamlari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhimdir. Shu orqali huquqni muhofaza qilish organlari profilaktik ishlarni yanada tizimli va samarali amalga oshirishi mumkin bo‘ladi. Shuningdek, profilaktika inspektorining professional malakasini oshirish, ularni doimiy ravishda qayta tayyorlash va ijtimoiy psixologik treninglardan o‘tkazish faoliyat samaradorligini oshirishda muhim omillardir. Shu o‘rinda aytib o‘tish lozimki, huquqbuzarliklarning oldini olish faqatgina huquqni muhofaza qilish tizimining emas, balki butun jamiyatning mas‘uliyati hisoblanadi. Profilaktika inspektori esa ushbu jarayonda yetakchi rolni bajaradi, chunki u jinoyatlarning sabablari va shart-sharoitlarini chuqur tushunadi va ularni bartaraf etishga yo‘naltirilgan choralarni amaliyotga tatbiq etadi. Shunday ekan, uning faoliyatini takomillashtirish orqali huquqni muhofaza qilish tizimining butun samaradorligini oshirish mumkin. Maqolaning davomida profilaktika inspektorining faoliyatining hozirgi holati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish usullari batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablarini aniqlashda qo‘llaniladigan metodologiyalar va zamonaviy texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar ko‘rib chiqiladi. Natijada, profilaktika inspektorining faoliyatini yanada takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ASOSIY QISM

Huquqbuzarliklarning sodir etilish sabablari va ularga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash profilaktika inspektorining asosiy vazifalaridan biridir. Ushbu jarayon murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, unda ijtimoiy, iqtisodiy, ma‘naviy va huquqiy omillar o‘zaro ta’sirda bo‘ladi. Profilaktika inspektori bu omillarni chuqur tahlil qilib, jinoyatlarning oldini olish uchun samarali choralar ishlab chiqadi.

Birinchidan, huquqbuzarliklarning asosiy sabablari ijtimoiy muhitda yotadi. Jamiyatda mavjud bo‘lgan ijtimoiy notenglik, ishsizlik, kambag‘allik, oila buzilishi va ta’limning past darajasi kabi omillar yoshlar va kattalar orasida huquqiy normalarga rioya qilmaslikka sabab bo‘ladi. Masalan, yoshlar orasida bezovtalik, noto‘g‘ri tarbiya, do‘stlar ta’siri jinoyatlarning paydo bo‘lishida muhim rol o‘ynaydi. Profilaktika inspektori ushbu ijtimoiy sabablarni aniqlash orqali muammoning ildiziga yetib boradi va unga qarshi chora-tadbirlarni rejalashtiradi.

Ikkinchidan, iqtisodiy omillar ham huquqbuzarliklarning yuzaga kelishida katta ahamiyatga ega. Qashshoqlik, daromadlarning pastligi, ishsizlik, notekis taqsimlangan moliyaviy resurslar odamlarni jinoyatga undashi mumkin. Shu bois, profilaktika inspektori iqtisodiy vaziyatni baholab, ayniqsa xavf guruhidagi shaxslar bilan ishlashga katta e’tibor qaratishi lozim. Ular uchun ish o‘rinlarini yaratish, malaka oshirish kurslarini tashkil etish yoki ijtimoiy yordam dasturlarini yo‘lga qo‘yish orqali jinoyatchilik darajasini kamaytirish mumkin.

Uchinchidan, ma‘naviy-axloqiy omillar ham muhim o‘rin tutadi. Ma‘naviy qadriyatlarning pasayishi, jamiyatda axloqiy me‘yorlarga amal qilmaslik, oilaviy tarbiyaning sustligi huquqbuzarlikning kuchayishiga sabab bo‘ladi. Profilaktika inspektorlari ushbu muammolarni aniqlashda psixologik va ijtimoiy tadqiqotlardan foydalanadilar, shuningdek, yoshlar bilan ishlashda ma‘naviy tarbiya, axloqiy-ma’rifiy tadbirlarni tashkil etadilar.

To‘rtinchidan, huquqiy tizimdagi kamchiliklar va qonunlarning yetarli darajada joriy etilmasligi ham huquqbuzarliklarning paydo bo‘lishiga imkon beradi. Profilaktika inspektorlari bu borada ham faoliyat yuritib, qonunlarni to‘g‘ri va o‘z vaqtida tatbiq etilishini ta’minlash, huquqbuzarlikni aniqlash va oldini olish choralari ko‘rishda ishtirok etadilar. Shuningdek, ular jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirishga yo‘naltirilgan ishlarni olib boradilar. Profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhimdir. Masalan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida huquqbuzarliklarning statistik ma’lumotlarini tahlil qilish, xavfli hududlar va guruhlarni aniqlash, oldini olish bo‘yicha samarali dasturlar ishlab chiqish mumkin. Shuningdek, onlayn monitoring tizimlari, video kuzatuv, ma’lumotlar bazalari va boshqa texnologiyalar profilaktika faoliyatining samaradorligini oshiradi. Profilaktika inspektorining samarali faoliyati uchun professional malaka va doimiy ta’lim ham muhim ahamiyatga ega. Ular muntazam ravishda qayta tayyorlanib, yangi qonunlar, metodologiyalar va zamonaviy amaliyotlar bilan tanishib borishlari zarur. Bu ularning bilim va ko‘nikmalarini oshirib, profilaktika ishlarining sifatini yaxshilaydi. Bundan tashqari, profilaktika inspektorlari jamiyatning barcha qatlamlari bilan yaqin

hamkorlikda ishlashlari kerak. Ta’lim muassasalari, oilalar, mahalla tashkilotlari, ijtimoiy xizmatlar bilan birgalikda faoliyat yuritish huquqbuzarliklarni oldini olishda muhim rol o‘ynaydi. Bu esa profilaktika inspektorining ishini yanada samarali qiladi va jamiyatda qonuniylilikni mustahkamlaydi.

Shuningdek, profilaktika inspektorining ish faoliyatida psixologik omillarni hisobga olish zarur. Jinoyatchilikka moyil shaxslar bilan ishlashda ularning psixologik holatini tushunish, ularni ijtimoiy moslashishga yo‘naltirish profilaktika ishlarining samaradorligini oshiradi. Psixologik yordam ko‘rsatish, maslahat berish va psixologik treninglar o‘tkazish ushbu jarayonda muhim vosita hisoblanadi. Huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektori uchun ham tizimli yondashuv zarur. Bu yondashuv barcha omillarni kompleks tarzda o‘rganish, tahlil qilish va muammolarni hal qilish yo‘llarini topishga asoslangan bo‘lishi kerak. Shu bilan birga, uning faoliyati davlat organlari, nodavlat tashkilotlar va jamoatchilik bilan hamkorlikda amalga oshiriladi. Natijada, profilaktika inspektorining huquqbuzarliklarning sabablari va ularga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash, ularni bartaraf etish va oldini olish bo‘yicha faoliyatini takomillashtirish huquqni muhofaza qilish tizimining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Bu esa o‘z navbatida, jamiyatda tinchlik va osoyishtalikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Huquqbuzarliklarning oldini olish va ularning sabablari hamda ularga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash profilaktika inspektorining asosiy vazifalari sifatida davlat va jamiyat hayotida katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu faoliyat nafaqat huquqni muhofaza qilish organlarining samaradorligini oshirishga, balki jamiyatda qonuniylilik va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga ham xizmat qiladi. Maqolada ko‘rsatib o‘tilganidek, huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablari ko‘p qirrali va murakkab bo‘lib, ular ijtimoiy, iqtisodiy, ma’naviy-axloqiy va huquqiy omillar bilan chambarchas bog‘liqdir. Profilaktika inspektorining ushbu sabablarga chuqur e’tibor qaratishi va ularni aniqlashda tizimli yondashuvdan foydalanishi o‘z faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy notenglik, kambag‘allik, ta’limning yetarli emasligi kabi omillar huquqbuzarliklarning ildizini tashkil etadi va bu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks chora-tadbirlar qo‘llanilishi zarur. Shuning uchun profilaktika inspektorining faoliyatida ijtimoiy himoya tizimi bilan yaqin hamkorlikda ishlash, xavfli guruhlariga e’tibor qaratish alohida o‘rin tutadi. Bundan tashqari, iqtisodiy omillarni o‘rganish va shu asosda jinoyatchilikka moyillikni kamaytirish uchun ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda profilaktika inspektorining roli katta. Ishsizlik va daromadlarning pastligi huquqbuzarlikka olib keluvchi muhim omillar sifatida qayd etilganligi sababli, ish bilan ta’minlash va malaka oshirish imkoniyatlarini kengaytirish orqali jinoyatlarni kamaytirish mumkin. Ma’naviy-axloqiy omillar va huquqiy madaniyatning rivojlanishi ham huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Profilaktika inspektorining ma’naviy tarbiya, axloqiy-ma’rifiy ishlarni tashkil etish va yoshlarni ijtimoiy faoliyatga jalb qilish borasidagi sa’y-harakatlari jamiyatdagi qonunbuzarliklarni kamaytirishda samarali vositadir. Shuningdek, huquqiy madaniyatni oshirish orqali insonlarning qonunlarga hurmatini kuchaytirish mumkin. Profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirishda

zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni qo‘llashning o‘rni katta. Axborot-kommunikatsiya vositalari yordamida ma’lumotlarni yig‘ish, tahlil qilish va nazorat qilish imkoniyatlari yanada kengayadi, bu esa profilaktika ishlarining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, mutaxassislarning doimiy qayta tayyorlanishi va malakasini oshirishi profilaktika tizimining sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Jamoatchilik bilan yaqindan hamkorlik qilish ham profilaktika faoliyatining ajralmas qismi bo‘lishi kerak. Mahalla, ta’lim muassasalari, nodavlat tashkilotlar va oilalar bilan hamkorlikda ishlash huquqbuzarliklarning oldini olishda ijobiy natijalarga erishishga yordam beradi. Profilaktika inspektorlari ushbu hamkorliklarni rivojlantirish orqali ijtimoiy muhitni sog‘lomlashtirish va jinoyatchilikni kamaytirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Xulosa sifatida ta’kidlash mumkinki, profilaktika inspektorining huquqbuzarliklarning sabablari va ularga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash, shuningdek, ularni bartaraf etish borasidagi faoliyatini takomillashtirish nafaqat jinoyatchilikni kamaytirishga, balki jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, insonlarning huquq va erkinliklarini kafolatlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bois, profilaktika inspektorining faoliyatini doimiy ravishda rivojlantirib borish va uning samaradorligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Islomov, T. (2019). *Jinoyatchilikka qarshi kurashda profilaktika ishlarining roli*. Toshkent: Huquqiy ilmiy tadqiqotlar.
2. Sultonov, R. (2020). *Ijtimoiy-iqtisodiy omillar va jinoyatchilik*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
3. Kazimov, J. (2022). *Huquqbuzarliklarning sabablari va ularni oldini olish usullari*. Toshkent: Ilm-fan.